

KAFKA
BRIGADE

Handreiking afstemmen met andere partijen

Boodschappenlijst voor bestuurders:

waarover moet ik afstemmen, met wie, en wat is een goed resultaat?

Onnodige bureaucratie, waar gaat dat over?

Bureaucratie is een organisatievorm waarmee we bepaalde waarden proberen te realiseren, zoals rechtvaardigheid, gelijkheid, rationele bedrijfsvoering en spaarzaamheid met publieke middelen. We doen dat met principes als specialisatie, hiërarchie, formalisatie en deskundigheid. Omdat we vaste gestandaardiseerde procedures gebruiken, krijgen mensen gelijke kansen. Door vast te leggen welke beslissing we maken op basis van welke gronden, is ons handelen transparant en daarmee controleerbaar. Als we specialiseren kunnen kleinere taken efficiënter worden gedaan. Waarden als rechtvaardigheid, gelijke kansen en efficiëntie zijn breed gedeeld en voor zover we die realiseren met procedures en specialisatie, is dat dus geen overbodige bureaucratie.

Maar een bureaucratische organisatie kan ook doorschieten. Standardisatie schiet z'n doel voorbij als we ongelijke gevallen toch gelijk behandelen en geen maatwerk leveren. Teveel formalisatie leidt niet meer tot efficiëntie als we dubbel registeren. Teveel specialisatie kan leiden tot een te vernauwd perspectief dat we ook wel verkoking noemen. Een deel van het probleem ontnemt dan het zicht op het geheel.

In de praktijk zien we onnodige bureaucratie in twee vormen. De ene vorm noemen we ook wel lastendruk. Ouders moeten dan veel gegevens aanleveren of vaker dezelfde gegevens. Of leraren moeten gegevens op meer plaatsen registeren. Of ouders moeten documenten aanleveren, die de organisatie ook elders kan opvragen. De andere vorm is als het niet lukt om de dienst te leveren, waarvoor de organisatie is ingericht of wanneer dit niet lukt op een manier die we juist vinden in de zin van rechtvaardig of transparant. We noemen dat ook wel bureaucratisch disfunctioneren.

Het resultaat telt

Onnodige bureaucratie heeft altijd dezelfde oorzaak: een ander perspectief dan dat van de ouder of het kind is leidend geweest. Vaak is dat geen onwil, maar simpelweg een blinde vlek. Dat speelt niet alleen op bestuurlijk niveau of op het niveau van het samenwerkingsverband, maar juist bij het concreet maken van die besluiten.

Leerlingenvervoer, een voorbeeld

Op bestuurlijk niveau is het op de eerste plaats van belang onder welke voorwaarden leerlingenvervoer mogelijk is in de gemeenten waarmee de regio van het samenwerkingsverband overlapt. Dit is van belang omdat dit consequenties kan hebben voor de dekking van het ondersteuningsaanbod. Maar hoe dit wordt aangeboden is ook van belang. Of er sprake is van onnodige bureaucratie bij het leerlingenvervoer blijkt in de uitvoering. Daar wordt het perspectief van de burger duidelijk.

Enkele voorbeelden:

- Nog steeds moet in veel gemeenten in Nederland leerlingenvervoer jaarlijks worden aangevraagd. Terwijl de reden vaak in een chronische aandoening is gelegen, die gedurende de schoolcarrière niet overgaat...
- De aanvraag van extra ondersteuning is soms zo ingewikkeld dat ze niet door ouders zelf gedaan kan worden. Er zijn voorbeelden van gezinscoaches die daar in sommige gemeenten twee uur per kind mee bezig zijn.
- Er worden vaak veel retorische vragen gesteld in de formulieren. In veel gevallen wordt het adres van de ouders gevraagd, terwijl dit via de basisadministratie bij de gemeente bekend is. Vaak moeten ouders ook het adres van de school invullen, tot en met de postcode aan toe.

Afstemmingsrelaties, waar gaat dat over?

Onnodige bureaucratie zien we vaak als een ouder met één probleem te maken krijgt met meer organisaties, of als er meer problemen zijn die samenhangen en er daarom meer organisaties betrokken zijn. Denk bijvoorbeeld aan de school en de gemeente. Elk van deze organisaties heeft een eigen verantwoordelijkheid. De school heeft een zorgplicht en de gemeente is verantwoordelijk voor leerlingenvervoer. Echter in de ogen van een ouder zijn deze zaken niet onafhankelijk. Om te voorkomen dat dergelijke diensten niet op elkaar aansluiten is afstemming nodig tussen de organisaties. En vaak blijkt dat er in die afstemming – en informatie-uitwisseling – heel veel te winnen is voor ouders, zeker op het gebied van lastendruk. In de kantlijn is leerlingenvervoer uitgewerkt als voorbeeld.

Dit vraagt dus om goed zicht op de onderwerpen waarover moet worden afgestemd. Dat is niet alleen leerlingenvervoer, maar ook zaken zoals schoolmaatschappelijk werk, aansluiting op de arbeidsmarkt en meer. Het zijn alle onderwerpen die een deelverantwoordelijkheid zijn, maar voor ouders of leerlingen niet op zichzelf staan.

Er zijn verschillende soorten afstemmingsrelaties. Primair zijn samenwerkingsverbanden er om de afstemming tussen schoolbesturen te faciliteren en vergemakkelijken. Daarnaast zijn er ook afstemmingsrelaties met gemeenten, met de samenwerkingsverbanden van het andere niveau – PO/VO – waarmee overlap is, met jeugdzorgregio's en met Wmo-regio's. Een samenwerkingsverband overlapt vaak met meerdere gemeenten en meerdere andere regio's. Met wie en met hoeveel organisaties moet worden afgestemd is niet voor elk samenwerkingsverband gelijk.

Daarom is hier ook in kaart gebracht wat de afstemmingsdruk is van elk samenwerkingsverband in vergelijking met alle andere samenwerkingsverbanden. Naarmate het aantal afstemmingsrelaties van elke soort in vergelijking tot andere samenwerkingsverbanden hoog is, is het belangrijker hier aandacht aan te besteden.

- Naast het formulier voor een aanvraag moeten vaak allerlei bijlagen worden aangevraagd en toegevoegd. Dit wisselt per gemeente. Enkele voorbeelden:
  - diagnose van handicap/medische verklaring;
  - verklaring van op school zitten;
  - verklaring voor commissie van begeleiding;
  - verklaring niet zelfstandig kunnen reizen;
  - printje van routenet;
  - Afwijzingen van alle scholen die hetzelfde soort onderwijs geven, maar inhoudelijk gezien niet de beste keuze voor het kind zijn (de schoolpsycholoog stuurt vaak alle dossiers op naar andere scholen om een afwijzing te krijgen van die scholen);
  - Een inkomensverklaring (vroeger IB60-formulier);
  - Cluster 4-verklaring;
  - Een verklaring van Bureau Jeugdzorg als een kind in twee gemeenten woont (wanneer een kind zowel in een begeleidingsgezin woont als in het gezin van de biologische ouders, dan moet leerlingenvervoer ook twee keer worden aangevraagd)

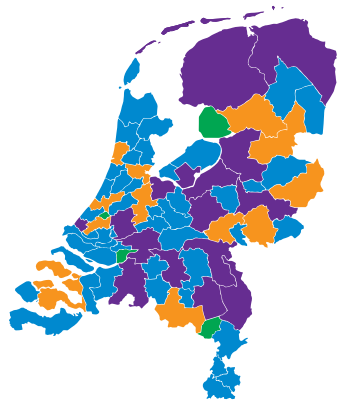
Wat kunnen we hier met afstemming bereiken?

Moet een aanvraag voor leerlingenvervoer echt zo ingewikkeld zijn? In veel gevallen ontstaat de papierwinkel voor ouders, simpelweg omdat de organisatie zelf niet ervaart hoeveel werk dit ouders bezorgt. Soms is het gebrek aan afstemming. Soms is het onmacht, omdat andere organisaties niet mee kunnen of willen werken aan een handige uitwisseling van gegevens. Soms is het gebrek aan creativiteit. En soms is het ook gemakzucht of een bewuste drempel om kostenstijging te voorkomen. Het gevolg is in alle gevallen wel dat elke ouder hiermee belast wordt. Juist de mensen met de meeste problemen, die de dienst het meest nodig hebben, krijgen daardoor de aanvraag niet voor elkaar. Dat kan anders.

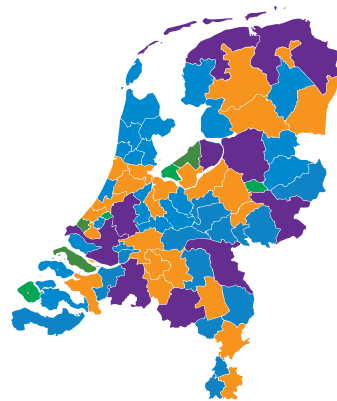
Deze handreiking geeft zicht op de volgende vraagstukken:

- is de afstemmingsdruk hoog en als dat zo is, hoe ga ik daar praktisch mee om?
- waar moeten mijn verantwoordelijkheden aansluiten op die van andere organisaties?
- wat is een goed resultaat voor ouder en kind?
- hoe kan ik het meeste halen uit de afstemming voor ouders en leerlingen? (zie ook kader)

Afstemmingsrelaties in beeld

samenwerkingsverbanden primair onderwijs

samenwerkingsverbanden voortgezet onderwijs

Niet elk samenwerkingsverband heeft dezelfde opgave in termen van samenwerking. In een aantal gevallen overlapt een samenwerkingsverband met een enkele gemeente, gemiddeld met ongeveer 5,5 gemeente en soms met 24 gemeenten. Ook PO- en VO-samenwerkingsverbanden overlappen niet altijd. Met elke regio waarmee het samenwerkingsverband overlapt, heeft ze een opgave om tot afstemming te komen over een of meer van de onderwerpen in deze handreiking.

Voor het herkennen van dergelijke onnodige bureaucratie is een workshopformat ontwikkeld met een trainingshandleiding. Deze is te vinden via de website www.passendonderwijs.nl. Daarmee kun je ook op de uitvoeringsniveaus bewustzijn creëren en creativiteit stimuleren om onnodige bureaucratie te voorkomen. In hoofdlijn gaat het om de volgende vragen:

Vorkomen

Kan voorkomen worden dat ouders voor leerlingenvervoer naar de gemeente gaan? Is vooraf helder – voor ouders – onder welke condities leerlingenvervoer wel en niet wordt toegewezen? Kan leerlingenvervoer pro-actief worden aangeboden, bijvoorbeeld op (informele) indicatie van de school?

Verminderen

Kan de last verminderd worden? Is een herhalingsaanvraag nodig? Is vooraf duidelijk (te maken) dat de ondersteuning de hele schoolcarrière nodig is? Kan de aanvraag worden gecombineerd met andere aanvragen? Kan snel duidelijkheid worden gegeven door een warme intake of een vooroverleg?

Vertrouwen

Kan de aanvraag worden ingericht op basis van vertrouwen? Kunnen we dit vertrouwen informeel staven bij de intake? Kan de bewijslast worden omgekeerd? Kan slim gebruik gemaakt worden van al beschikbare gegevens? Kan risicogericht gecontroleerd worden? Bedenk wel: kies je als samenwerkingsverband voor een harde straf bij misbruik, dan vereist dat dat betrokkenen vooraf goed geïnformeerd zijn over de toewijzingsvereisten!

In het algemeen kun je niet zeggen dat meer afstemmingsrelaties ook tot een zwaardere opgave leidt. Gemiddeld heeft een samenwerkingsverband in het primair onderwijs 27,5 afstemmingsrelaties. De aantallen lopen uiteen van 11 tot 96. In het voortgezet onderwijs zijn er gemiddeld 19 afstemmingsrelaties. De aantallen lopen uiteen van zeven tot 51 organisaties. Het grootste gedeelte van de samenwerkingsverbanden zit echter onder het gemiddeld aantal afstemmingsrelaties. Dat komt omdat er altijd een minimaal aantal afstemmingsrelaties is, maar naar boven zijn uitschieters mogelijk.

Hoewel je in het algemeen niet kunt zeggen dat meer afstemmingsrelaties tot een lastiger opgave leidt, kun je wel zeggen dat een hogere variëteit aan afstemmingsrelaties leidt tot een hogere afstemmingsdruk. Dit komt omdat niet alle taken op te delen zijn, net zoals negen vrouwen geen baby kunnen maken in één maand. Ook zijn niet alle taken parallel uit te voeren. Om deze twee redenen kan afstemming met zowel tien gemeenten als met tien schoolbesturen, complexer zijn dan afstemmen met één gemeente en twintig schoolbesturen. We hebben daarom de 'relatieve afstemmingsdruk' voor alle samenwerkingsverbanden in beeld gebracht. Relatief betekent hier in vergelijking met elkaar. Afstemmingsdruk betekent dat voor elke soort afstemmingsrelatie is onderzocht hoe uitzonderlijk de afwijking van het gemiddelde is. Naarmate er meer soorten afstemmingsrelaties zijn met een uitzonderlijk grote afwijking van het gemiddelde is de afstemmingsdruk voor het samenwerkingsverband groter.

In totaal hebben vijftien samenwerkingsverbanden in primair onderwijs een hoge relatieve afstemmingsdruk en negen samenwerkingsverbanden in het voortgezet onderwijs. Bij deze samenwerkingsverbanden zal de opgave relatief complexer zijn. In de bijlage is een overzicht van Nederland als geheel te zien.

Verbeteren

Als het noodzakelijk is om leerlingenvervoer aan te laten vragen door de ouders zelf en alle gegevens ook door de ouders zelf moeten worden aangeleverd, dan is de vraag: kan het sneller en slimmer? Kan de doorlooptijd korter? Kan het aantal indieningsvereisten niet toch omlaag? Of kan het aantal vragen in een digitale aanvraag omlaag? Bijvoorbeeld door slim vervolgvragen te stellen: stel vragen alleen als dat uit eerdere antwoorden noodzakelijk blijkt. Of kan op een andere manier worden gedifferentieerd naar complexiteit? Kan de discretionaire bevoegdheid worden vergroot, vooral bij complexe gevallen?

Wat te doen?

We moedigen je aan om ook andere onderwerpen uit de lijst op deze manier te bekijken. Daarvoor is ook een workshopformat ontwikkeld door de Kafkabrigade. De workshop bevat voorbeelden en aandachtspunten die helpen onnodige bureaucratie te voorkomen en de creativiteit stimuleren. Je doet de workshop samen met (keten-)partners, zodat het ook helpt een gezamenlijk beeld van de mogelijkheden op te bouwen. En natuurlijk om meteen de taken te verdelen!

Hoe ga je daar mee om?

Op de allereerste plaats is het van belang de focus te leggen op de gezamenlijke opgave. De verantwoordelijkheden zijn verdeeld, maar er is een gezamenlijke opgave. Als in de afstemming van verantwoordelijkheden deelbelangen gemaakt worden, komt je terecht in een onderhandeling waar de winst van de een het verlies van de ander is. Waarin gemeenten de opgave van samenwerkingsverbanden om tot een dekkend aanbod te komen, misbruiken als argument om op het leerlingenvervoer te bezuinigen of juist andersom. Je wilt naar een zogenaamde "integratieve onderhandeling", waarbij de focus ligt op de gezamenlijke opgave. Daarom is hieronder in deze handreiking voor elk onderwerp de publieke waarde benoemd die gezamenlijk moet worden gerealiseerd. Wanneer de relatie goed is en er open kaart gespeeld kan worden, kun je onderzoeken welke zaken voor de ene organisatie makkelijker te realiseren zijn dan voor de ander. Waar de ene organisatie meer middelen voor heeft dan de ander. Zo wordt zichtbaar waar je mensen en middelen (ook) kunt inzetten voor elkaars opgave en gezamenlijk een beter resultaat bereiken dan ieder voor zich had gekund. En daar worden ouders en kinderen beter van.

Gezamenlijk overleg helpt hierbij. Voorkom dat je als samenwerkingsverband met alle gemeenten afzonderlijk moet afstemmen. En zorg ook dat je voor gemeenten gezamenlijk optrekt als samenwerkingsverbanden. Let daarbij wel op het draagvlak. Het moet niet zo zijn dat gemeenten eerst gezamenlijk lijken op te trekken, maar dat daarna blijkt dat de vertegenwoordiging onvoldoende (politieke) steun had. Dat leidt tot dubbele afstemming.

Begin met die onderwerpen waarover je het eens bent. Er bestaat een sterke neiging om juist de zaken waarover geen overeenstemming is centraal te stellen en de hele wereld te laten wachten tot er bestuurlijke overeenstemming is. Begin juist met de onderwerpen waarover je het wel eens bent. Dat is een middel om van de groep een team te maken: een eerste gezamenlijke opgave. Het geeft energie en enthousiasme. Maar het is niet alleen goed voor de relaties, het voorkomt ook dat men 'lager' in de organisaties moet wachten. Bestuurlijke overeen-

stemming verandert nog niets. Pas als de uitvoering aan de slag kan, verandert er iets voor mensen hier en nu.

Pak je kans nu, neem initiatief en begin op tijd. Er is aanleiding om te denken dat de andere decentralisaties, de drie decentralisaties die op 1 januari 2015 ingevoerd worden, problemen op gaan leveren. Als de aandacht van vooral gemeenten wordt opgeëist door andere zaken, is het veel moeilijker resultaat boeken.

Samenwerking kan moeilijk worden afgedwongen en er zijn geen duidelijke sancties voor achterblijvers. Daarom is het verstandig richtlijnen en indicatoren op te stellen als er nog geen achterblijvers zijn. Stel ook zeker dat de resultaten transparant gemaakt kunnen en zullen worden, want dan kunnen ze dienen als een instrument om groepsdruk op te wekken. Niemand wil gezien worden als slechte presteerder. Tegelijk: voorkom dat prestatie-indicatoren het zicht op de werkelijkheid ontnemen, omdat ze te simplistisch zijn. Niet alles is in cijfers uit te drukken, accepteer juist ook kwalitatieve meetinstrumenten die recht kunnen doen aan de complexiteit van de werkelijkheid.

En blijf je altijd realiseren dat de gebruiker – ouders en kinderen, maar ook de zorgcoördinator of leraar – doorgaans niet aan tafel zitten. Afstemming is niet klaar als er bestuurlijke overeenstemming is. Dat is het begin. De waarde van de afstemming is gelegen in het oog van de gebruiker. Als zichtbaar is in de werkelijkheid dat de diensten goed op elkaar aansluiten, dan is het doel bereikt.

Waarover moet ik afstemmen? Een boodschap- penlijst voor bestuurders

1. Schoolbesturen

Veel van de afstemming in het samenwerkingsverband vindt tussen schoolbesturen plaats. Denk aan het organiseren van de terugstroom van kinderen uit het speciaal onderwijs naar regulier onderwijs. Of de afvaardiging van het vormgeven van de samenwerking met de ondersteuningsplanraad.

Instroom naar regulier onderwijs en het voorkomen van doorstroom naar speciaal onderwijs

Waar gaat het over?

Schoolbesturen in de samenwerkingsverbanden worden verantwoordelijk om onderling te kijken hoe kinderen in het speciaal onderwijs weer kunnen instromen in het reguliere onderwijs en hoe beperkt kan worden dat kinderen doorstromen naar het speciaal onderwijs.

Wat willen we bereiken?

Goede afspraken met scholen voor (voortgezet) speciaal onderwijs zijn zeer bepalend voor de toegang tot het juiste onderwijs voor kinderen. Hier liggen grote kansen voor informatie-uitwisseling, zodat de overgang voor ouders snel en met weinig (dubbel) papierwerk gaat. Deze afspraken bepalen ook de kosten bij doorstroom. En als het onverhoopt toch tot wachttijden of thuiszitters leidt, dan moet daar zicht op zijn, zodat deze kinderen niet buiten beeld raken.

Opvangcapaciteit kinderen in het speciaal onderwijs

Waar gaat het over?

De meeste scholen voor (voortgezet) speciaal onderwijs hebben te maken met meerdere samenwerkingsverbanden. De omstandigheden in die samenwerkingsverbanden kunnen erg verschillen. De scholen voor (voortgezet) speciaal onderwijs zullen rekening moeten houden met

de opvangcapaciteit. Ze kunnen om budgettaire redenen van samenwerkingsverbanden met een negatieve verevening minder leerlingen ontvangen dan van scholen met een positieve verevening. De middelen voor extra ondersteuning zullen bij negatieve verevening mogelijk ook minder zijn.

Wat willen we bereiken?

In de afstemming zal de opvang en ondersteuning zodanig moeten worden georganiseerd dat er geen situaties ontstaan die we sociaal onrechtvaardig vinden. Dat zal in sommige gevallen vragen om innovaties en het slim organiseren van de opvang en ondersteuning.

Samenwerking en uitwisseling van expertise

Waar gaat het over?

Als reguliere scholen straks meer kinderen gaan opvangen uit het speciaal onderwijs, dan ontstaat er voor reguliere scholen vraag naar specifieke expertise rond het begeleiden van die kinderen. De school voor (voortgezet) speciaal onderwijs kent de kinderen en heeft die expertise vaak in huis.

Wat willen we bereiken?

Goede afspraken over het uitwisselen van expertise, zijn noodzakelijk om ervoor te zorgen dat het scholen niet ontbreekt aan kennis of of de juiste ondersteuning om die kinderen goed op te vangen. Dan kan de terugstroom van kinderen naar regulier onderwijs in gang wordt gezet.

Afvaardiging in directie en overlegorganen

Waar gaat het over?

De ondersteuningsplanraad is het wettelijke inspraakorgaan voor medezeggenschap op het niveau van de samenwerkingsverbanden. In de ondersteuningsplanraad zit een afvaardiging van ouders en docenten. Besturen moeten onderling afstemmen wie ze afvaardigen voor de ondersteuningsplanraad en hoe ze deze afvaardiging willen betrekken bij het vormgeven en uitvoeren van passend onderwijs.

Wat willen we bereiken?

De ondersteuningsplanraad is van belang om een realistisch beeld te krijgen van de uitwerking van het beleid in de praktijk. Een goede afstemming met de ondersteuningsplanraad moet blinde vlekken van bestuurders voorkomen. Een goede afstemming kan ervoor zorgen dat de ondersteuningsplanraad een toetssteen is voor het transparant maken van de prestaties van het samenwerkingsverband.

Schoolondersteuningsprofielen

Waar gaat het over?

Misschien wel de belangrijkste afstemming in passend onderwijs is het gezamenlijk organiseren van dekkende ondersteuning voor alle kinderen in het samenwerkingsverband. Scholen hebben de verantwoordelijkheid om in het schoolondersteuningsprofiel aan te geven welke ondersteuning zij kunnen bieden.

Wat willen we bereiken?

De gezamenlijke schoolondersteuningsprofielen moeten leiden tot een dekkend aanbod in de regio. Zij moeten helder geformuleerd zijn en goed onderling afgestemd, zodat ook de informatievoorziening aan de ouders helder kan zijn. Een goede afstemming moet voorkomen dat het schoolondersteuningsprofiel wordt misbruikt om kinderen te weren. Heldere en goed afgestemde schoolondersteuningsprofielen zijn onderling vergelijkbaar. Te weinig standaardisatie heeft onnodige administratieve handelingen en informatiekosten voor ouders tot gevolg.

Budgetten

Waar gaat het over?

De schoolbesturen in het samenwerkingsverband worden verantwoordelijk voor het besluit over de manier waarop de verdeling van middelen voor extra ondersteuning aan kinderen in de scholen worden georganiseerd.

Wat willen we bereiken?

De wijze waarop het samenwerkingsverband de budgetten voor ondersteuning gaat organiseren, kan nogal uiteen lopen. Het is belangrijk om de wijze van verdeling te toetsen in de praktijk op onbedoelde gevolgen en perverse prikkels. Het moet niet zo zijn dat er geen geld meer is voor kinderen die 'te laat' aankloppen/ Het ontwikkelingsperspectief moet gebruikt kunnen worden waarvoor het bedoeld is en niet als financieringsinstrument. En de regels moeten een realistisch verwachtingspatroon geven.

Zorgplicht

Waar gaat het over?

Scholen moeten zorgen dat er voor alle kinderen met speciale onderwijsbehoeften een passende plek wordt gevonden.

Wat willen we bereiken?

Door afstemming moet de spanning tussen zorgplicht en het onderwijsniveau dat kinderen kunnen volgen worden weggenomen. Als het niet lukt om voor specifieke groepen kinderen passend onderwijs te bieden op hun niveau, dan falen we in het bieden van passend onderwijs. Hier moet afstemming ertoe leiden dat we gezamenlijk in staat zijn om aan deze norm te voldoen.

2. Gemeenten

Gemeenten zijn (mede-)verantwoordelijk voor tal van onderwerpen of hebben een verantwoordelijkheid die van invloed is op de verantwoordelijkheden van het samenwerkingsverband of de scholen.

Leerlingenvervoer

Waar gaat het over?

De gemeente is verantwoordelijk voor het leerlingenvervoer. De invulling daarvan kan in elke gemeente anders zijn.

Wat willen we bereiken?

De aanvraag van leerlingenvervoer is vaak een enorme papierwinkel, waarbij afwijzingen van scholen moeten worden aangeleverd en allerlei gegevens die al lang bekend zijn bij het samenwerkingsverband. Primair is natuurlijk van belang dat een dekkend aanbod ook een dekkend aanbod blijkt als een ouder leerlingenvervoer aanvraagt. Maar in het ideale geval hoeft een aanvraag helemaal niet door een ouder bij een gemeente te worden gedaan, maar doet de school dit als ze zien dat leerlingenvervoer nodig is. (zie kader voor alle mogelijke verbeteringen)

Leerplicht

Waar gaat het over?

De gemeente voert het toezicht op de naleving van de leerplichtwet uit. Zij controleert of kinderen die leerplichtig zijn ook echt naar school gaan.

Wat willen we bereiken?

Het voorkomen van thuiszitters is een van de belangrijke doelstellingen in passend onderwijs. Met passend onderwijs zal het aanmelden, plaatsen en herplaatsen van kinderen anders geregeld worden. Thuiszitten en nieuwe maatregelen om dat te voorkomen moeten dan ook in dat licht worden gezien. Dat vereist goede afstemming met allerlei gemeenten op dossierniveau. Er moet zicht komen op het aantal thuiszitters en in samenwerking kan dat. Als regels botsen met de doelstel-

ling, zoals eerder werd geconstateerd door de Kinderombudsman, dan moet dit snel en helder met een casusonderzoek naar boven worden gebracht door het samenwerkingsverband. Zo kan het ministerie hier als beleidsverantwoordelijke zijn verantwoordelijkheid nemen om te gestelde regels glad te strijken.

Huisvesting

Waar gaat het over?

Gemeenten zijn formeel verantwoordelijk voor de huisvesting van alle scholen in het primair en voortgezet onderwijs. Zij ontvangen hiervoor geld uit het gemeentefonds.

Wat willen we bereiken?

Dat gemeenten verantwoordelijk zijn voor de huisvesting, betekent dat het samenwerkingsverband moet afstemmen wanneer een school omwille van het bieden van passend onderwijs aanpassingen moet doen aan het schoolgebouw. Een goed voorbeeld is het bieden van de juiste faciliteiten op een school voor kinderen met een specifieke fysieke beperking. Als er geen goede afstemming over plaatsvindt, kan het de toegang tot bepaalde vormen van onderwijs voor kinderen belemmeren.

Toezicht op de brandveiligheid

Waar gaat het over?

Het toezicht op de brandveiligheid in scholen is een formele taak van de gemeente. De directe verantwoordelijkheid ligt bij de burgemeester en wethouders. De brandweer treedt vaak op als toezichthouder, maar dat hoeft niet.

Wat willen we bereiken?

Met name waar afgestemd moet worden over faciliteiten in het schoolgebouw voor kinderen met een bepaalde beperking, moet ook afstemming plaatsvinden over de brandveiligheid. Denk bijvoorbeeld aan evacuatiemogelijkheden. Dit zijn in sommige gevallen zaken die op het niveau van individuele leerlingen moeten worden doorgesproken.

Aansluiting op de arbeidsmarkt

Waar gaat het over?

De gemeenten dragen verantwoordelijkheid voor de toeleiding van mensen naar werk en het verstrekken van uitkeringen.

Wat willen we bereiken?

Zowel rond jeugdparticipatie als participatie van mensen met een arbeidsbeperking dragen gemeenten en scholen een gezamenlijke verantwoordelijkheid. Samenwerkingsverbanden moeten hun eigen plannen voor voorzieningen om kinderen te begeleiden naar een baan of een vervolgopleiding aan laten sluiten op die van de gemeente. Als kinderen met een extra ondersteuningsbehoefte uiteindelijk geen reële kans hebben op doorstroming naar de arbeidsmarkt, dan schiet de aansluiting voor kinderen op de arbeidsmarkt tekort.

3. Jeugdzorgregio's

Jeugdzorg is gericht op kinderen die in de problemen komen. Dit hangt vaak samen met ernstige opvoedings- en gedragsproblemen. Gemeenten worden daarvoor verantwoordelijk en werken samen in zogenaamde 'jeugdzorgregio's'. De Jeugdwet, die deze decentralisatie regelt, heeft als doel om de verantwoordelijkheden te ontschotten. Professionals in het sociale domein moeten meer samenwerken. Gemeenten werken daarom vaak met wijkteams of zijn van plan om dat te gaan doen. Daarin werken professionals met verschillende expertises samen. Elk heeft zowel de rol als 'generalist' en moet de problematiek van het gezin als geheel bezien, als een rol als 'specialist' en moet de collega's in het team voeden met zijn of haar specifieke expertise.

Het beleid is sinds jaren steeds meer gericht op preventie. Het idee is dat vroegtijdig ingrijpen problemen kan voorkomen en daarmee ingrijpende en kostbare maatregelen. Uit de eerste onderzoeken blijkt dat preventief ingrijpen vooral succesvol is als er een signaal van de school aan voorafgaat. Maar er is een gebrek aan zulke signalen. En zozeer als gemeenten en hun wijkteams zitten te wachten op signalen uit de

scholen, zozeer weten scholen vaak niet waar ze met die signalen heen moeten. Bij de gemeenten die voorop lopen is dergelijke samenwerking nog in de pilotfase. Op rijksniveau is het overleg vooral gericht op de samenhang tussen de 'drie decentralisaties' en minder op de samenhang met passend onderwijs. Hier is dus nog een wereld te winnen.

Signaleren en informatie uitwisselen

Waar gaat het over?

Scholen ontvangen als geen ander de signalen als er iets niet goed gaat in het gezin, maar zij hebben niet de tijd, de middelen of de taak om daarmee veel te doen.

Wat willen we bereiken?

Het tijdig delen en het inschakelen van de juiste partners om ondersteuning te organiseren is waar de samenwerking op moet worden gericht. Samenwerkingsverbanden zullen aanlopen tegen problemen met betrekking tot persoonsgegevens en conflicterende systemen en digitale dossiers. Maar we moeten voorkomen dat door gebrekkige afstemming of signalering verkeerde interventies worden uitgevoerd en kinderen onnodig in de problemen raken of blijven.

Gezinsparadigma en escalatie door gezinsproblemen

Waar gaat het over?

Gezinnen waar iets misgaat hebben vaak te maken met meerdere instanties. Een goede afstemming tussen de verschillende instanties is een gezamenlijke verantwoordelijkheid, die in de meeste gemeenten ook steeds meer wordt geformaliseerd. Denk bijvoorbeeld aan de wijkteams.

Wat willen we bereiken?

Juist bij kinderen met problemen is er vaak een grote hoeveelheid instanties die zich met een gezin bemoeit. Elk met een andere invalshoek. Dit kan leiden tot onenigheid tussen ouders en een instantie over de dienst- of hulpverlening van een instantie. Of tot een situatie waarin

ouders een toenemende argwaan ontwikkelen voor alle organisaties. Die hoeveelheid instanties kan bovendien veroorzaken dat diensten langs elkaar heen of tegen elkaar in werken. Dat heeft escalaties en conflicten tot gevolg. Om dit te voorkomen moeten organisaties op ketenniveau afspraken maken over wie de regie voert.

Zorgaanbieders

Waar gaat het over?

Gemeenten bepalen in de jeugdzorgregio's straks grotendeels waar zij de zorg voor jeugd inkopen. Het aantal aanbieders in de regio kan heel erg variëren, evenals de verschillende vormen van expertise. Het samenwerkingsverband krijgt te maken met bestaande relaties tussen scholen en aanbieders van zorg en ondersteuning. De samenwerking wordt vaak georganiseerd in een zogenaamd zorgadviesteam (ZAT).

Wat willen we bereiken?

De keuzen die gemeenten maken zullen erg variëren door een veelheid aan verschillende situaties en bestuurlijke beslissingen over de inkoop van zorg. We moeten voorkomen dat valse aannames over efficiency uiteindelijk leiden tot aantasting van goedlopende onderlinge relaties tussen scholen en zorgaanbieders. Samenwerkingsverbanden dienen zich in te spannen om de samenwerking met zorginstellingen tot stand te brengen en zoveel mogelijk tot een gedeelde visie te komen. Ook zullen zij zich moeten richten op de kwaliteitsbewaking en borging van afspraken.

4. Wmo-regio's

De Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo) maakt gemeenten verantwoordelijk voor alle extra ondersteuning, onder meer facilitair, van kinderen met een langlopende zorgvraag die geboden wordt buiten de huiselijke kring. Hoe gemeenten dit gaan inrichten, bepaalt grotendeels waar kinderen straks recht op hebben en welke ondersteuning kan worden afgenomen en bij wie.

Schoolmaatschappelijk werk

Waar gaat het over?

Schoolmaatschappelijk werk biedt snelle en lichte vormen van hulp voor leerlingen en hun ouders. Schoolmaatschappelijk werk is enerzijds onderdeel van de Wmo. Gemeenten hebben de vrijheid om dit in te zetten op scholen in de vorm van schoolmaatschappelijk werk of om licht-pedagogische hulp op andere manieren in te zetten. Anderzijds kent ook het ministerie van OCW middelen toe. Aan het primair onderwijs en het MBO kent OCW middelen toe die expliciet bedoeld zijn voor schoolmaatschappelijk werk. In het voortgezet onderwijs is de besteding ruimer omschreven.

Wat willen we bereiken?

De middelen die worden toegekend gaan deels naar de gemeente, deels naar de scholen en de omschrijving van de bestemming wisselt enigszins. Samenwerkingsverbanden moeten daarom met Wmo-regio's helder formuleren waarop het schoolmaatschappelijk werk zich richt. Dat voorkomt versnippering en zorgt dat het schoolmaatschappelijk werk aansluit op de basisondersteuning zoals het samenwerkingsverband die organiseert.

Ondersteuning en informatievoorziening

Waar gaat het over?

Doel van de Wmo is dat iedereen, ook met een beperking, zelfredzaam is en kan participeren. De Wmo beoogt een beperking te compenseren met ondersteuning. Het compensatiebeginsel biedt ruimte voor een creatieve invulling van de ondersteuning. Door alle veranderingen in de Wmo en passend onderwijs zal het aanbod van ondersteuning door kinderen opnieuw worden georganiseerd. De gemeente is verantwoordelijk voor het aanbieden van ondersteuning via de Wmo.

Wat willen we bereiken?

De ondersteuning van kinderen via de Wmo moet aansluiten op de ondersteuning die het samenwerkingsverband biedt. Het dient voor

ouders helder te zijn waar zij moeten aankloppen voor ondersteuning. Bij voorkeur wordt een gezamenlijk loket georganiseerd. Afstemming kan hier leiden tot een efficiëntere inrichting van de ondersteuningsaanvraag, maar ook van de compensatie zelf.

5. PO- en VO-samenwerkingsverbanden

Met de komst van passend onderwijs zullen ook in de informatievoorziening rond de overdracht van kinderen van het primair naar het voortgezet onderwijs nieuwe afstemmingsrelaties ontstaan.

Dossieroverdracht

Waar gaat het/ over?

Als een kind van het primair naar het voortgezet onderwijs gaat, dan worden er gegevens overgedragen. Formeel moet de ouder de overdracht van het dossier goedkeuren.

Wat willen we bereiken?

De dossieroverdracht is enerzijds een praktische opgave. Onnodige bureaucratie in termen van overtikken of conversie van documenten moeten we voorkomen. Maar meer nog is de overdracht een opgave om te zorgen dat de informatie wordt begrepen zoals die is bedoeld. Het is belangrijk dat de nieuwe school geen aannames doet, die niet (meer) overeenkomen met de huidige toestand en ontwikkeling van het kind. Het betrekken van ouders vereist dat de overdracht van informatie transparant gemaakt wordt. Dossieroverdracht is een veelvoorkomend proces. Het is daarom relevant om dit zowel voor ouders als voor medewerkers tot een eenvoudige, maar zorgvuldige procedure te maken.

Warme overdracht

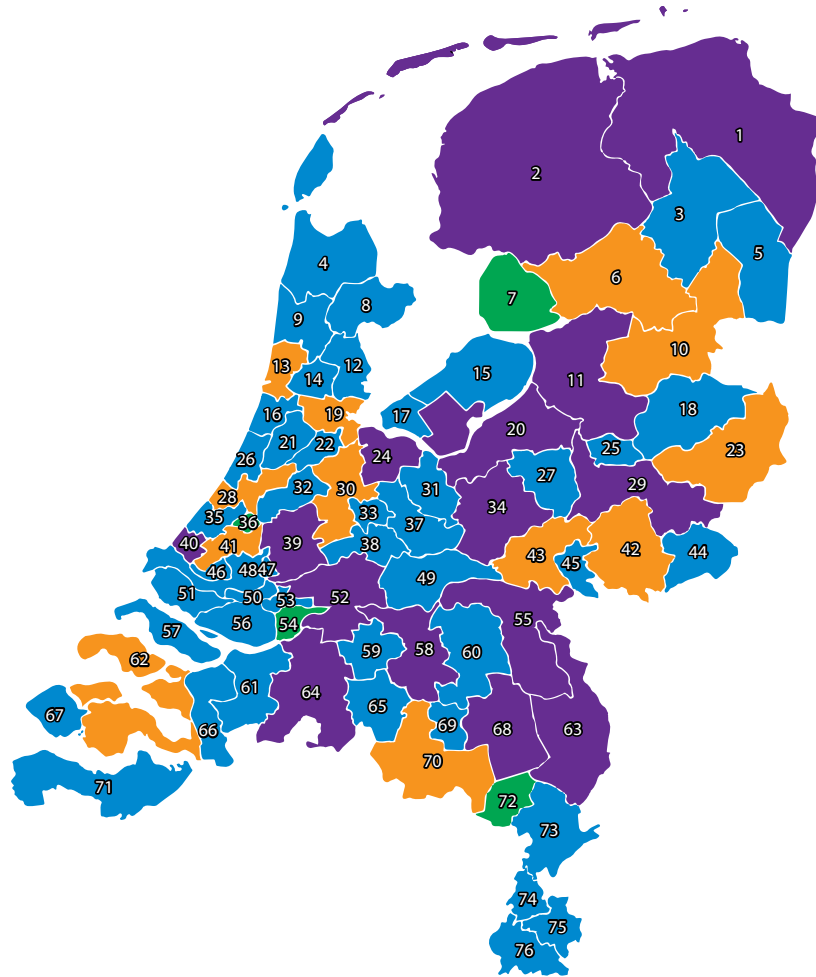
Waar gaat het over?

Veel scholen in het primair onderwijs onderhouden voor een langere periode banden met de middelbare scholen. We noemen dat een warme overdracht. Al voor de overstap is de nieuwe school bekend met het kind en ook enige tijd daarna blijft er contact.

Wat willen we bereiken?

Met warme overdracht willen we bereiken dat de kennis en informatie van de nieuwe school niet te beperkt is of opnieuw moet worden ontdekt of aangeleverd door de ouders. Het voorkomt een valse start, blinde vlekken en onnodige kosten voor herindicatie.

Overzichtskaart relatieve afstemmingsdruk Primair Onderwijs

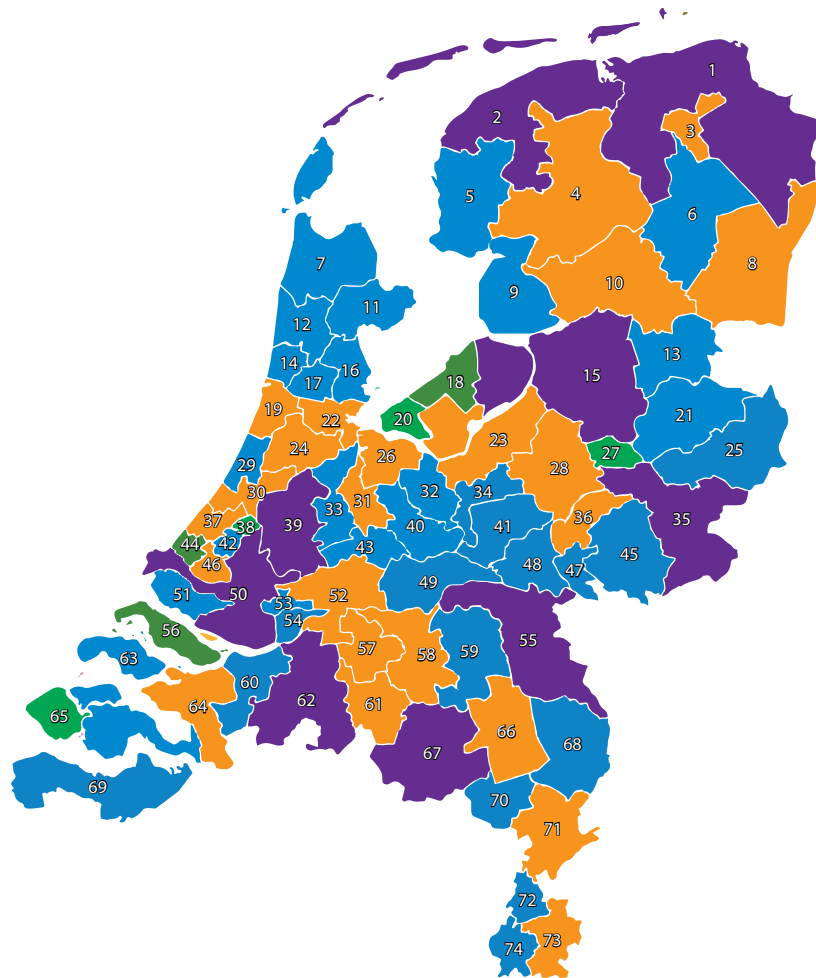

Legenda

In de kaart hierboven zijn de samenwerkingsverbanden paars waar de relatieve afstemmingsdruk meer dan één standaardafwijkingen van het gemiddelde ligt. In het meest extreme geval gaat het om 96 afstemmingsrelaties. Oranje zijn de samenwerkingsverbanden waar de relatieve afstemmingsdruk boven het gemiddelde ligt van 27,5. Blauw zijn de samenwerkingsverbanden waar de relatieve afstemmingsdruk onder het gemiddelde ligt en groen waar de relatieve afstemmingsdruk meer dan één standaardafwijking onder het gemiddelde ligt.

1	PO2001	Provincie Groningen	Zuidoost Utrecht		
1	PO3002	Moerdijk, Roosendaal e.o.	38	PO2605	Profi Pendi
2	PO2101	Friesland	39	PO2814	St Samenwerkingsverband PO Midden Holland
3	PO2201	Samenwerkingsverband PO Noord-Drenthe	40	PO2803	Stichting Samenwerkingsverband Primair Onderwijs Westland
4	PO2701	Stichting Samenwerkingsverband Kop van Noord-Holland Passend PO	41	PO2802	Stichting Passend Primair Onderwijs Delft e.o.
5	PO2202	Stichting samenwerkingsverband 22-02	43	PO2506	Samenwerkingsverband 25-06 PO
6	PO2203	SWV PO Hoogeveen, Meppel, Steenwijk e.o.	44	PO2502	SWV Oost Achterhoek
7	PO2402	Samenwerkingsverband PO Noord-oostpolder-Urk	45	PO2504	Samenwerkingsverband De Liemers PO
8	PO2702	Samenwerkingsverband De Westfriese Knoop	46	PO2807	Schiedam, Vlaardingen, Maassluis, Delfland
9	PO2703	Stichting Samenwerkingsverband Noord-Kennemerland PO	47	PO2818	Stg. SWV passend primair onderwijs Aan Den IJssel
10	PO2304	Ommen e.o.	48	PO2806	Samenwerkingsverband Passend Primair Onderwijs Rotterdam
11	PO2305	Stichting Passend Onderwijs 23-05	49	PO2508	Coöperatie Betuws Primair Passend Onderwijs U.A.
12	PO2706	Stg. Samenwerkingsverband Waterland Primair Onderwijs	50	PO2805	Barendrecht, Ridderkerk, Albrandswaard
13	PO2711	Stichting SWV Passend Onderwijs IJmond	51	PO2808	Stg. Samenwerkingsverband Pas. Ond. Voorne-Putten/ Rozenburg Prim. Ond
14	PO2705	Samenwerkingsverband PO 27-05 Zaanstreek	52	PO2816	Samenwerkingsverband Driegan
15	PO2403	Stichting Samenwerkingsverband 24-03	53	PO2809	Papendrecht, Sliedrecht e.o.
16	PO2704	Samenwerkingsverband Passend Onderwijs Zuid-Kennemerland	54	PO2810	Dordrecht
17	PO2401	Almere	55	PO2507	Nijmegen e.o.
18	PO2301	Samenwerkingsverband Twente Noord PO	56	PO2804	Samenwerkingsverband Passend Primair Onderwijs Hoeksche Waard
19	PO2707	Samenwerkingsverband Passend Onderwijs Amsterdam/Diemen	57	PO2811	Stg. SWV Passend Pr.Ond. Goeree-Overflakkee
20	PO2509	Harderwijk e.o.	58	PO3005	Samenwerkingsverband Primair Onderwijs De Meierij
21	PO2710	SWV Passend Onderwijs Haarlemmermeer	59	PO3010	Samenwerkingsverband PO 30-10
22	PO2708	Amstelronde passend onderwijs	60	PO3006	Oss e.o.
23	PO2302	Stichting Samenwerkingsverband 23-02	62	PO2902	Goes, Schouwen-Duivenland e.o.
24	PO2709	Hilversum e.o.	63	PO3101	Stichting SWV Primair passend Onderwijs Noord-Limburg
25	PO2303	Sine Limite, Cooperatie Passend Ond. Deventer	64	PO3003	SWV PO 30-03 Optimale Onderwijs Kans
26	PO2812	Samenwerkingsverband primair onderwijs Duin- en Bollenstreek	65	PO3004	Passend Onderwijs PO 30-04
27	PO2505	St. Samenwerkingsverband Passend Onderwijs Apeldoorn	66	PO3001	Bergen op Zoom e.o.
28	PO2801	Leiden e.o.	67	PO2901	Samenwerkingsverband Passend Primair Onderwijs Walcheren
29	PO2501	Samenwerkingsverband IJssel/Berkel	68	PO3008	Helmond e.o.
30	PO2604	Stichting Passend onderwijs	69	PO3007	Samenwerkingsverband Passend onderwijs PO Eindhoven Samen voor kinderen
31	PO2602	Samenwerkingsverband PO De Eem	70	PO3009	Stichting samenwerkingsverband Passend Onderwijs De Kempen
32	PO2503	SWV Primair Passend Onderwijs Doetinchem	71	PO2903	Stichting Samenwerkingsverband Passend Primair Onderwijs Zeeuws-Vlaanderen
32	PO2813	Alphen a/d Rijn e.o.	72	PO3103	Weert, Nederweert
33	PO2601	Samenwerkingsverband Utrecht PO	73	PO3102	SWV PO 31-02 Midden Limburg
34	PO2510	Ede, Wageningen e.o.	74	PO3104	Sittard-Geleen e.o.
35	PO2815	Stg. Passend Primair Onderwijs Haaglanden (SPOH)	75	PO3106	Samenwerkingsverband Passend Onderwijs Heerlen e.o.
36	PO2817	Zoetermeer	76	PO3105	Sg. Passend Onderwijs Maastricht en Heuvelland PO
37	PO2603	Samenwerkingsverband PO			

Overzichtskaart relatieve afstemmingsdruk Voortgezet Onderwijs

Legenda

In de kaart hierboven zijn de samenwerkingsverbanden paars waar de relatieve afstemmingsdruk meer dan één standaardafwijkingen van het gemiddelde ligt. In het meest extreme geval gaat het om 4,5 standaardafwijking van het gemiddelde. Oranje zijn de samenwerkingsverbanden waar de relatieve afstemmingsdruk boven het gemiddelde ligt van 19. Blauw zijn de samenwerkingsverbanden waar de relatieve afstemmingsdruk onder het gemiddelde ligt en groen waar de relatieve afstemmingsdruk meer dan één standaardafwijking onder het gemiddelde ligt.

1	VO2002 Samenwerkingsverband Groningen Ommelanden V(S)O	40	VO2508 Stichting Samenwerkingsverband Rivierenland
2	VO2101 Noord Friesland	40	VO2603 Utrechtse Heuvelrug e.o.
3	VO2001 Groningen Stad	41	VO2510 Stichting Samenwerkingsverband Passend Onderwijs VO Ede, Wageningen en Rhenen
4	VO2102 Stichting Samenwerkingsverband Zuidoost-Friesland VO	42	VO2809 Stichting Samenwerkingsverband VO Delfland
5	VO2103 Zuid West Friesland	43	VO2605 Samenwerkingsverband VO Zuid-Utrecht
6	VO2201 Stichting Samenwerkingsverband Passend Onderwijs VO22.01 Noord-en Midden Drenthe	44	VO2808 Samenwerkingsverband VO Westland
7	VO2701 Den Helder e.o.	45	VO2503 Samenwerkingsverband VO Doetinchem e.o.
8	VO2202 Emmen e.o.	46	VO2811 Stichting Samenwerkingsverband Voortgezet Onderwijs Nieuwe Waterweg Noord
9	VO2402 Stichting Aandacht+	47	VO2504 Zevenaar, Duiven e.o.
10	VO2203 Meppel e.o.	48	VO2506 Stichting Samenwerkingsverband Passend Onderwijs V(S)O2506
11	VO2702 Samenwerkingsverband VO West-Friesland	50	VO2810 Samenwerkingsverband Koers VO
12	VO2703 Samenwerkingsverband Noord-Kennemerland VO/VSO	51	VO2812 Samenwerkingsverband VO Voorne-Putten-Rozenburg
13	VO2307 Stichting Regionaal Samenwerkingsverband VO Noord Oost Overijssel	52	VO2814 Gorinchem, Giessenlanden e.o.
14	VO2704 Beverwijk e.o.	53	VO2813 SWV VO Oost-IJsselmonde/West-Alblasserwaard
15	VO2305 Stichting VO2305	54	VO2804 Dordrecht
16	VO2707 Samenwerkingsverband Voortgezet Onderwijs Waterland	55	VO2507 Stichting Samenwerkingsverband V(S)O 2507 Nijmegen e.o.
17	VO2706 Zaanstad e.o.	56	VO2805 Coöperatie Regionaal SWV Passend Onderwijs VO Goeree-Overflakkee U.A.
18	VO2403 Lelystad	57	VO3009 Stichting Samenwerkingsverband Voortgezet Onderwijs De Langstraat 30-09
19	VO2705 Samenwerkingsverband vo Zuid-Kennemerland	58	VO3005 SWV Voortgezet Onderwijs de Meierij
20	VO2401 Almere	59	VO3006 Oss e.o.
21	VO2301 Almelo e.o.	60	VO3002 Moerdijk, Roosendaal e.o.
22	VO2708 ereniging Samenwerkingsverband VO Amsterdam	61	VO3004 Tilburg e.o.
23	VO2509 Stichting Leerlingenzorg NW-Veluwe	62	VO3003 St. Regionaal Samenwerkingsverband Breda en omgeving
24	VO2709 Stichting VO Samenwerkingsverband Amstelland en de Meerlanden	63	VO2902 Goes, Schouwen-Duivenland e.o.
25	VO2302 Stichting SWV VO Twente Oost	64	VO3001 Bergen op Zoom e.o.(+Tholen)
26	VO2710 Hilversum e.o.	65	VO2901 Stichting Passend voortgezet Onderwijs Walcheren
27	VO2303 Deventer	66	VO3008 Swv passend onderwijs VO-VSO Helmond-Peelland
28	VO2505 Apeldoorn e.o.	67	VO3007 Stichting Regionaal samenwerkingsverband v PO Eindhoven en Kempenland
29	VO2803 Samenwerkingsverband V(S)O Duin- en Bollenstreek	68	VO3101 Stichting Samenwerkingsverband VOVSO Noord-Limburg
30	VO2801 Samenwerkingsverband Passend Onderwijs VO2801	69	VO2903 Hulst, Sluis, Terneuzen
31	VO2601 Stichting SWV Utrecht/ Stichtse Vecht VO	70	VO3103 Weert, Nederweert en Cranendonck
32	VO2602 Stichting Samenwerkingsverband V(S)O Eemland	71	VO3102 Roermond e.o.
33	VO2604 Samenwerkingsverband VO Regio Utrecht West	72	VO3104 Stichting Samenwerkingsverband Passend Onderwijs
34	VO2511 Stichting Samenwerkingsverband Passend Voortgezet Onderwijs Barneveld-Veenendaal	73	VO3106 Samenwerkingsverband Passend Onderwijs VO Parkstad e.o. 3106
35	VO2502 Achterhoek oost	74	VO3105 St. SWV Passend Onderwijs VO Maastricht e.o.
36	VO2501 Vereniging Samenwerkingsverband Regio Zutphen		
37	VO2806 SWV V(S)O Zuid Holland West		
38	VO2807 Stichting Regionaal Samenwerkingsverband Passend Voortgezet Onderwijs Zoetermeer		
39	VO2802 Samenwerkingsverband VO/VSO Midden-Holland en Rijnstreek		

Meer hulp en voorbeelden?

Samen met Kennisland heeft de Kafkabrigade ook andere praktische handreikingen en workshopformats ontwikkeld. Je vindt ze op <http://passendonderwijs.kafkabrigade.nl> of op <http://www.passendonderwijs.nl>.

Wij werken vanuit het creative commons principe: iedere non-profitorganisatie mag kosteloos onze producten en het gedachtengoed erachter gebruiken voor niet-commerciële doeleinden.

Als je dit product of een van onze andere producten gebruikt, laat het ons dan weten. Wij willen graag leren van je ervaringen en daar ook anderen van laten leren. Je kunt ons bereiken via:

info@kafkabrigade.nl en info@kennisland.nl.

Alle producten en diensten die voortkomen uit het onderzoek naar onnodige bureaucratie en passend onderwijs zijn tot stand gekomen vanuit een samenwerking tussen de Kafkabrigade en Kennisland.

www.kafkabrigade.nl
info@kafkabrigade.nl

www.kennisland.nl
info@kennisland.nl